

İSLAM MEDENİYETİ VE BU MEDENİYETİN ÖNCÜLERİ

Prof. Dr. Ahmet **AĞIRAKÇA**

İslam Medeniyeti bir vahiy medeniyeti olarak kentte değil, şehirde /Medine'de ortaya çıkmıştır. Bunun için de Vahiy ve Şehir medeniyeti adını almaktadır.

Bu Medeniyet Hz. Peygamber'in Devletinin başkentinde Medine'de ortaya çıkmış ve adını da o kutsal beldenin isminden almıştır. Medine, Şam, Bağdat, Kahire, Kurtuba ve İstanbul bizim başşehirlerimiz olarak medeniyetimizin de altı ana şehirleridir.

Bu medeniyet ilmin salt fiziki gelişmelerini ortaya çıkarmamış, bünyesindeki muazzam keşiflerin ve maddi gelişmelerin yanı sıra, bilgiyi, sabrı, merhameti, şefkati, ahlakı ve adaletle özellikler kazanmış bir medeniyettir. Kur'anî ve manevi ilimler olarak tefsir, hadis, fıkıh, kelim ve akaid alanında büyük ilmi gelişmeleri sağladığı gibi, fizik, kimya, matematik, tıp ve astronomi alanında da büyük keşifler yapmış ve bu alanlarda dünya medeniyetlerine de öncülük etmiştir.

Dünya medeniyetlerinin ustası olarak kabul edilmesi gereken İslam medeniyeti ilimler tarihinde bütün medeniyetlerin önünü açmış ilerlemelerini sağlamıştır. Çünkü bu medeniyet Hz. Adem'le başlar ve vahiyle şekillenir. İslam medeniyetinin bünyesinde bir taraftan dil ve edebiyat alanında gelişmeler sağlanırken; musiki, sanat ve mimarlıkta dünyaya öncülük etmiştir. Dünya astronomi ve ilimler tarihinde yer küresinin enlem ve boylamları ilk defa bilge halife el-Me'mun zamanında Beytu'l-hikme alimleri tarafından tespit edilmiş ve bu bilgiler İslam medeniyetinin ürünleri olarak ortaya çıkmıştır. Yine ilimler tarihinde ilk gelişmiş rasathaneler, İslam dünyasında kurulmuştur. Bu medeniyet taşıdığı birçok özelliğiyle mümtaz bir ilmi zirveye tır-

manmış, verdiği eserlerle bir telif medeniyeti olarak ortaya çıkmıştır. Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber Muhammed'in (sallallahu aleyhi vesellem) öğretilerinden ilhamını alan bu medeniyetin alim ve müellifleri genel olarak İslam kaynaklarına dayanarak incelemeler yapmış ve büyük dev eserler ortaya çıkarmışlardır. İlk telifimiz Abdullah İbnu Amr İbnu'l-Ass'ın *es-sahifetu's-sadika*'sıyla başlayıp günümüze kadar devam eden bir müelliflerimiz silsilesinin yetiştiği bir medeniyettir. Said İbnu'l-Müseyyeb, Said İbn Cübeyr, İbn Şihab ez-Zühri, Hasan el-Basri bunların ardından gelen büyük ilim adamlarından binlerce ismi sayabileceğimiz gibi imam Ebu Hanife, İmam eş-Şafii, imamı Malik, Ömer ibn Abdulaziz, Ahmed İbn Hanbel, İmam Muhammed İbn Cerir et-Taberi ve el-Fursan'us-selase adıyla anılan üç kardeş İbnu'l-Esirler'e kadar uzanan çizgiden değerli isimleri sayarak, bu tarafa doğru geldiğimizde karşımızda binlerce ilim adamı ismi çıkmaktadır. Bize binlerce eser ve müellif ismini taşıyan İbnu'n-Nedim dünya ilimler tarihinin en önemli isimlerinden birisi olmuş ve kaybolma ihtimali olan birçok eseri zamanımıza kadar ulaştırmakla ilimler tarihinde büyük bir dönüm noktasını oluşturmuştur. Bu medeniyet, bir taraftan Beytu'l-hikme'yi kuran bir medeniyet olduğu gibi, diğer taraftan İmam Gazzali ve İbnu Hazm'ı yetiştirmiş, bir diğer taraftan El-Kindi'yi, Farabi'yi, Huneyn İbn İshak'ı, el-Harezmi'yi, Sabit İbnu Kurre'yi, Ebubekir er-Razi'yi, İbn Sina'ı, İbnu'l-Heysem'i, el-Biruni'yi ve Kitabu't-tasrif limen aceze ani't-Te'lif adlı dev eserin müellifi Endülüslü Ebu'l-Abbas ez-Zahravi'yi yetiştiren bir medeniyettir.

Bunların yanısıra küçük kan dolaşımının kâşifi İbnu'n-Nefis'i unutamayız, astronomi ve matematik ilimlerinin dev isimleri olan el-Buzcani'yi, el-Bettani'yi, el-Fergani'yi ve onların dev eserlerini hatırlamak gerekir. Bir diğer alanda

yetişen ilim adamları olarak İmam Buhari'yi ve İmam Müslim'i ve "Sahiheyn"lerini; kütübü sitte'nin diğer sünen müelliflerini biliyoruz. Ayrıca biraz daha farklı müelliflere ve farklı ilim alanlarına gelecek olursak, imam es-Serahsi'yi ve dev eserini, bir diğer farklı alandan İbrahim İbnü'l-Edhem'i anarken Kaşgarlı Mahmud'u ve Yusuf Has Hacib'i mutlaka zikretmek gerekir.

Bir diğer taraftan, İmam Muhammed eş-Şeybani'nin *es-Siyeru'l-kebir*'ini İmam Şafi'nin *el-Umm*'unu, İmam Malik'in *el-Muvatta*'ını, İmam Şatibi'nin *el-Muvafakat*'ını, İbn Hazm'ın *el-Muhalla*'sını ve bunların yanında bu medeniyetin en önemli verileri olarak *Firdevsu'l-hikme*'yi, *el-Havi fi'tıbb*'i, *el-Kanun fi't-tıbb*'i, *Kanunu'l-Mesudi*'yi, *Sırrü'l-esrar*'ı, *Kitabü'l-hesba ve'l-cuderi*'yi, *et-Tıbbu'r-ruhani*'yi biliyoruz. Ayrıca *el-Mucez fi't-tıbb*'in Avrupa'ya ışık tutmuş eserlerden biri olduğunu da biliyoruz.

Nizamu'l-hikme, *Firdevsu'l-hikme*, *Kitabu'l-ayn*, *Kitabu'n-nebat*, *Kitabu's-sinaati't-tıbbiye*, *kitabuş-şifa*, *kitabu'n-necat* ve bütün bunların yanında *Kitab Ma li'l-Hind*, *Asarü'l-bakiye* adlı eserler ve mellifleri olan büyük ilim adamı el-Birüni İslam medeniyetinin büyük verileridir.

İbnu'n-Nefis'in el-Mucez fi't-tıbb adlı eseri küçük kan dolaşımının nasıl meydana geldiğini bütün insanlığa öğretmiş olması; logaritma, trigonometri ve bunların yanında birçok kimyevi tahlillerle varılan ilmi sonuçlarla birlikte matematikte gelinen zirve noktalar ve Cebir'de sıfır kavramının keşfi Müslümanlara aittir. Yer çekiminin tespiti, üç ve dört bilinmeyenli denklemler ve yine İbnü'l-Heysen'in el-beytü'l-muzlim, yani görme olayının nasıl gerçekleştiği, göz yapısı ve optik alanındaki büyük buluş olan "karanlık odayı" bütün dünyaya yeniden anlatmamız son derece önem kazanmaktadır.

İslam dünyasında, daha doğrusu bütün dünyada ve tıp tarihinde ilk sezeryan ve ilk katarakt ameliyatlarının Müslüman tabipler tarafından gerçekleştirildiğini biliyoruz. Ekvatorun çevresinin uzunluğu, yeryüzünün doğruya en yakın ve en güzel haritaları başta el-İdrisi olmak üzere Müslüman bilim adamları tarafından çizilmiş ve insanlığa kazandırılmıştır.

Horasan, Anadolu ve Rumeli'deki muazzam mimari eserlerimiz; Çifte Minareli camileri, Sivas Divrigi Külliyesini, Karatay Medresesini, Kurtuba Camiini, El-Hamra Sarayını,

Mardin Ulu Cami'yi, Zinciriye ve Kasımiye Medreselerini, Bursa Ulu Camii, Süleymaniye ve Selimiye'yi Sultan Ahmed Camiini andığımız zaman bu medeniyetin verilerini ifade etmiş oluyoruz. Böylece Mekke'de başlayan İslam Medeniyeti, Medine'de, sonra Şam ve Bağdat'ta ortaya çıkmış, Kahire ve Kurtuba'da gelişerek İstanbul'da zirvesine ulaşmıştır.

Semerkant, Horasan, İstanbul, Kahire, Kayrevan, Merrakeş, Saray Bosna, Gümölcine, Musul, Kerkük, Harput, Urfa, Mardin, Konya, Sivas, Kayseri Tebriz, Sivastopol, Rey ve Tebriz ile Bağdat birbirlerinin kardeşleridir. Bu şehirler medeniyetimizi en güzel şekilde temsil etmişlerdir.

Dünya tarihinde ilk defa insanın uçma arzusunu gerçekleştiren İbn Firnas'ın keşiflerini kaydederken aynı yolun izleyicisi olan Hazerfan Ahmet Çelebi'yi, Endülüs'te yetişmiş son derece önemli bir bilim adamımız olan İbrahim el-Dani'yi ve yine Endülüslü Zühroğullarını unutamayız.

Özellikle Avrupa'yı aydınlatan İbn Rüşd ve eserleri bu medeniyetin batı dünyamızdaki önemli ilmi verileridir. Ebu's-Suud efendiyi, Taşköprülüzadeyi, Kâtip Çelebi'yi, ünlü astronomi alimi Takiyüddin Mengüberti'yi ve *Sidretü'l-munteha*'sını mutlaka hatırlamak gerekir.

"İlmin ilk şartı şüphedir" anlayışıyla ilmi çalışmalarını ve teliflerini sürdüren bu medeniyetin ürünlerini gerçekten saymakla bitmez büyük ilim adamları yetiştirmiş ve muazzam telif eserler ortaya koymuştur. Ebu'l-İzz el-Cezeri'yi ve insanlık tarihinde önemli bir dönüm noktasını oluşturan *Kitabu'l-hiyel*'ini, medeniyetimizin baş eserlerinden birisi olarak yeni nesillere tanıtmamız gerekir. Bunun yanında el-Cezeri'den başlayıp şöyle biraz daha bu tarafa geldiğimizde Anadolu'nun İbn Sina'sı olarak bilinen Hacı Paşa'nın, Ali Kuşçu'nun, Molla Lutfi'nin, bu medeniyetin önemli şahsiyetleri arasında anılması ve gençlerimize anlatılması gereken ilim adamları olduklarını biliyoruz.

Bir diğer alana geçerse, edebiyat alanında Tarafa'yı, Lebid'i, Zuheyr'i, Antara'yı medeniyetimizdeki önemini ve yerini mutlaka biliyor ve hatırlıyoruz. Ömer Hayyam'ı, Fuzuli'yi, Nâbi'yi, Bâki'yi, Ziya Paşa'yı, Mehmet Akif Ersoy'u, Necip Fazıl'ı, Sezai Karakoç'u, Erdem Bayezid'i ve Cahid Zarifoğlu'nu andığımız zaman medeniyetimizin şiir alanındaki eserleri ortaya çıkmış oluyor.

Devlet adamları olarak Hz. Ebubekir'den başlayıp, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali'den sonra İslam fatihlerini anlamamız gerekiyor. Halid İbn Velid, Kuteybe İbn Müslim, Ukbe İbn Nafi' ve Tarık İbn Ziyad İslam medeniyetini uzak diyarlara taşıyan büyük kumandanlarımızdır. Ömer İbn Abdulaziz ve el-Me'mun ile üçüncü Abdurrahman bilim alanında büyük adımlar atan devlet adamlarımız ve İslam medeniyetinin zirveye tırmanmasını sağlayan yöneticilerimizdir. Fetihler ve büyük mücadelelerle alınmış, Haçlılar

ve Moğollar tarafından gasp edilmiş toprakları tekrar geri almakla İslam medeniyetlerinin duruşunu sergileyen Baybars, Salahaddin el-Eyyubî, Barbaros Hayreddin paşa ve Halil küt paşa gibi kumandanlarımız tarih yazan İslam medeniyetinin şanlı mensupları idi.

Medeniyetimizin büyük devlet adamları ve temsilcileri olarak İmaduddin ve Nureddin Zengi gibi iki büyük şahsiyeti hatırlarken, onların bölgede ne kadar etkili oldukla-

rını ve Ortadoğu dendiği zaman, Haçlılara karşı mücadele sözkonusu olduğu zaman akla ilk gelen en büyük isimler olduklarını tarih kaydetmektedir. Bunların ardından Anadolu'ya taşındığımızda Osman Gazi, Fatih Sultan Mehmed, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Süleyman ile hilafetin ihyasını gerçekleştiren ulu hakan sultan II.Abdülhamid'i medeniyetin mümtaz isimleri olarak anmak zorundayız.

Kısacası İslam Medeniyeti ilmi, ahlakı, merhameti, adaleti, şefkati, sevgi ve saygıyı tüm insanlara ulaştırmaya çalışmış ve öğretmeye gayret etmiştir. İşte bu medeniyetin ismi "İslam Medeniyeti"dir ve onun Merkezleri Kurtuba ve Merra-keş'ten Jakarta'ya, Kırım'dan Yemen'e kadar batıdan doğuya ve kuzeyden güneye geniş bir alana uzanır. Yeni nesiller bu medeniyeti yeniden keşfederlerse 21.yüzyılda bu medeniyetin ihyasını gerçekleştirmiş olacaklardır.